

[Herren är nära, SB](#)

[En julpsalms tillkomst, SB](#)

[Luther och bondeupproret, SB](#)

[Så som i himmelen \(filmrecension\), SB](#)

[\[Register\]](#) [\[Årgångar\]](#) [\[Föregående nr\]](#) [\[Nästa nr\]](#)

Herren är nära

Predikan 4 sönd. i Advent. Text: Joh. 1:19-28

I Uppenbarelseboken hör vi Jesus säga till församlingen i Laodicea: *”Se, jag står vid dörren och klappar på. Om någon hör min röst och öppnar dörren, skall jag gå in till honom och hålla måltid med honom och han med mig”* (Upp. 3:20).

Förr i tiden brukade man på sina håll vid jultid gå till varandra och klappa på dörren. Innan någon kom skyndade man sig att kasta in paket eller ställa in gåvor i farstun. Det är från denna sed som vi fått ordet ”julklapp”. Julklappandet på dörren talade om att en gåva var på väg.

I adventstid står Kristus och klappar på vårt hjärtas dörr för att ge oss sina julgåvor. Över denna sista söndag i Advent står det som rubrik: Herren är nära. Julen, Frälsarens födelsedag, är nära. Hur påverkar det oss?

Liksom förra söndagen är det Johannes Döparen som hjälper oss med den andliga förberedelsen inför julen. Av honom skall vi i dag lära oss följande:

Herren är nära – och ändå okänd för många

Johannes Döparen sade: *”Mitt ibland er står en som ni inte känner.”* Det var honom, Jesus, som han ville göra känd. Johannes talar i vår text klart och tydligt om både vem han själv är och vem Jesus är: *”Jag är rösten av en som ropar i öknen: Bered väg för Herren.”* Det var hans entydiga beaktelse: Han var vägröjaren, men Jesus var Herren, den han ville göra känd. Hos Jesaja står det: *”Se er Gud! Ja,*

HERREN, HERREN kommer med makt” (Jes. 40:9-10). Så såg Johannes på Jesus: han var Herren med gudomlig makt att frälsa, så hög att Johannes inte var värdig att ens knyta upp hans sandalremmar.

”Hans svar var en bekännelse och inte en förnekelse.” Johannes svarade inte som människor i dag ofta gör, när de skall säga något om Jesus. Här finns inget försiktigt tal om ”å ena sidan... å andra sidan”, inte heller något ursäktande: ”Vi skall akta oss för att vara för tvärsäkra. Det finns inga säkra svar om Jesu person och liv. Var och en får själv söka sitt svar och tro vad man vill”. Så säger man ofta i dag, men så sade inte Johannes Döparen.

Vi ser att Johannes bemödade sig om allra största tydlighet, så att inga missförstånd kunde uppstå om hans egen person i förhållande till Jesus. Var han själv manne Messias? undrade man. *”Det är inte jag som är Messias”, ”Är du Elias?... Det är jag inte ... Är du kanske profeten? ... Nej.”* Han var bara den som beredde väg för Herren, inget annat. Det var Jesus som man måste lära känna.

På frågan om han var Elias hade han på sätt och vis kunnat svara ja. Hans far Sakarias hade berättat för honom vad ängeln Gabriel sagt om honom innan han var född: *”Han skall gå framför Herren i Elias ande och kraft”* (Luk. 1:17). På det sättet var han som Elia. Guds Ande verkade i honom med samma kraft som han en gång hade gjort i profeten Elia på 800-talet. Men Johannes visste, att många hade en felaktig föreställning om att Elia skulle dyka upp strax före Messias ankomst. Man trodde att han skulle återuppstå kroppsligen och bli en slags reinkarnerad Elia. För att inte stödja denna folkliga, felaktiga och vidskepliga tro, förnekade Johannes mycket bestämt att han var Elia. Han verkade bara *”i Elias ande och kraft”*, precis som ängeln hade sagt.

”Mitt ibland er står en som ni inte känner.” Många rustar sig för att fira världens största födelsedagsfest. Men det är många som inte känner till vem födelsedagsbarnet egentligen är och vilka stora och betydelsefulla gåvor han har att ge oss människor.

Att bekänna Jesus som Johannes gjorde är att göra den okände känd. Det är att förkunna att Herren är nära. Och det är den bästa julgåva vi kan ge varandra och ge våra vänner och bekanta. När vi gör det leder vi människor till Jesus, som står vid dörren och klappar för att komma in till dem med ljus och frid och sin livsförvandlande kraft.

Herren är nära de botfärdiga och behövande

Johannes förkunnade bot och bättring med mycket kraftfulla ord. Men även om många fascinerades av hans glödande förkunnelse, så ville inte alla omvända sig och bli döpta. När präster och leviter, utsända av fariséerna, kom och frågade honom vem han var, så var det inte för att de hade ändrat sig och nu ville lyssna till hans predikan. Hos Lukas läser vi att de *"förkastade Guds plan för dem och lät inte döpa sig av honom"* (Luk. 7:30). De ville varken veta av Johannes eller Jesus. Varför?

Djupast sett var det nog för att Johannes var fräck nog att säga att också de, som hörde till landets andliga elit, måste göra bot, dvs. omvända sig. De hade ett fromt sken, men av Johannes fick de höra att de var *"huggormsyngel"* (Matt. 3:7). De var inte Guds barn, utan djävulens, den gamle ormens barn. Förblindade av högmod såg de inte att de satt fast i svåra synder. De behövde verkligen göra bot. Det var det Johannes ville göra dem medvetna om med sin stränga predikan. Han påminde dem om att Gud inte var att leka med: han *"har sin kastskevel i handen och han skall rensa sin tröskplats och samla sitt vete i logen, men agnarna skall han bränna upp i en eld som aldrig släcks"* (Matt. 3:12). För dem som inte vill omvända sig utan förkastar Guds frälsande nåd och dopets gåva finns ingen räddning. De går agnarnas öde till mötes. Det var vad de fick höra av Johannes Döparen.

Obotfärdig kan man vara på ett grovt och ett finare sätt. Det grova sättet är att inte vilja bryta med synder och onda dåliga vanor som man klart vet strider mot Guds bud. Man går i stället in för att hänge sig åt att mätta sina begär efter pengar, rikedom, nöjen och njutningar av olika slag. Man

lever bara en gång, så det gäller att få ut så mycket som möjligt av livet, tänker man.

Det finare sättet att vara obotfärdig på är att vara det under religiös täckmantel. Det var just det som fariséerna ägnade sig åt. De tyckte Johannes döparen gick alldeles för långt, när han krävde omvändelse också av dem. De var ju inga grova syndare, det såg ju alla, utan sådana som verkligen försökte hålla Guds bud. De sökte Gud på annan väg än botens och omvändelsens väg. De gick egenrättfärdighetens väg och menade att Gud skulle se till dem i nåd för deras goda gärningars skull. Denna finare form av obotfärdighet är farligare än den grova, eftersom man med den lätt lurar både sig själv och andra.

Johannes predikade en radikal omvändelse både för grova och finare syndare. Båda var syndare och båda behövde omvända sig och bli döpta till syndernas förlåtelse. Vi måste alla förtvivla om oss själva och förstå att ingen god vilja och inga goda gärningar förmår uppväga vår synd och skuld inför Gud. Herren är nära dem som har *"ett förkrossat och bedrövat hjärta"*, säger David (Ps. 51:19). Det är de botfärdiga och behövande som har behov av den Messias som Johannes pekade på, när han sade: *"Se Guds lamm, som tar bort världens synd"* (Joh. 1:29). De starka och stolta som ingen bot behöver, stänger dörren för Jesus och öppnar den inte när han kommer och klappar på. De tycker att de klarar sig bra utan honom. De är inte nära Gud, utan långt borta från honom.

Obotfärdigheten vill smyga sig på också oss som kallar oss kristna. Vi kan gå miste om vad vi en gång fick i dopet genom att börja ursäkta och försvara synder i våra liv. Vi kan också, nästan omärkligt, börja glida över i egenrättfärdigt tänkande och tro att vi ligger väl till hos Gud på grund av vårt kyrkliga engagemang och våra bidrag till välgörande ändamål och liknande ting. Det är lätt hänt att vi börjar förtrösta på oss själva och vad vi gör i stället för på Jesus och vad han har gjort för oss.

Julen är nära, Herren är nära. Hur vår jul blir beror på vad vi svarar, när Jesus nu står vid vårt hjärtas dörr och klappar.

Låt oss ta vara på den bottid som advent vill vara, pröva oss själva och göra upp med allt som vill hindra oss, binda oss och skilja oss från Guds kärlek i Jesus Kristus.

”Vad säger du om dig själv?”, frågade man Johannes. Om Herren skulle ställa den frågan till oss, vad svarar vi då? Den som är botfärdig har inget annat att komma med än bön om nåd och förbarmande för Kristi skull. Där det sker öppnas hjärtats dörr för Jesus.

Herren är nära för att ge oss den sanna julfriden

Man kan tro olika om Jesus. Somliga tror att han är en moralisk vägvisare, andra tror att han bara var en god människa. Men tror man så, får man ingen tröst och hjälp mot synden och döden. Det oroliga hjärtat får inte den *”Guds frid, som övergår allt förstånd”* (Fil. 4:7), som det talades om i dagens epistel. Men ser vi på Jesus så som Johannes såg på honom, som Herren och Frälsaren, då kan vi fira en välsignad jul med frid i hjärta och sinne.

Det är viktigt att veta, att när Herren står för dörren och klappar, så är det inte för att utkräva vad vi är skyldiga, utan för att ge oss vad vi saknar och inte kan ge oss själva, nämligen förlåtelse, rättfärdighet och gemenskap med Gud. Han kommer med gåvor. Han kommer inte för att lägga bördor på oss utan för att befria oss från dem. *”Kom till mig, alla ni som arbetar och bär på tunga bördor så skall jag ge er vila”*, säger han (Matt. 11:28). Det var detta som fariséerna hade så svårt att förstå. De tyckte människan slapp undan alldeles för lätt. Man måste göra rätt för sig. Men Jesus sade till dem: *”Publikaner och skökor kommer förr in i Guds rike än ni”* (Matt. 21:31). Dessa människor kunde inte göra rätt för sig. De var syndare med bördor som de inte själva kunde befria sig ifrån. Men för dem förkunnades att Herren var nära och att riket var till för sådana som de.

”Som du tror skall det ske dig”, sade Jesus till en förtvivlad romersk officer som bad honom om hjälp i sin nöd (Matt. 8:13). Och precis så är det. Tror vi på Skriftens Jesus, han som lyfter av bördor, också mina, och för oss till

Gud, då har vi vad vi tror. Då är himmelriket nära, ja, så nära att vi är i Gud och Gud i oss.

Det är stort att leva i Guds närhet. ”Att vara i Guds närhet är lycka för mig”, säger psalmisten (Ps. 73:28). Denna lycka är inte något bara för stora helgon och särskilt gudfruktiga människor. Den är till för varje kristen. I Jesus är Gud nära och honom möter vi i Ordet och sakramenten. Där lever vi i salig närhet till Gud.

Må julen i år bli en stor och glad högtid för oss alla, där Herren får komma oss riktigt nära, bli känd, trodd och hyllad som vår Herre och Frälsare. Amen.

S. Bergman

[[Lutheranen 2/2004](#)]

En julpsalms tillkomst

Gösta Hagelin skriver i sin boksvit ”Människoöden i psalmboken” (del II, 1944) om hur en känd julpsalm av Luther kom till:

Det är en kväll strax för jul 1535. Fru Käthe har huset fullt av gäster och mycket att bestyra för högtiden. Reformatorn måste hjälpa henne att vagga den minsta till ro. Han lämnar sitt arbetsrum och sin julpredikan och slår sig ned vid den lillas bädd. Och medan vaggan gungar fram och tillbaka sjunger han i takt med dess jämna gång en gammal folkvisa från Böhmen: ”Vom fremden Land, da kam ich her” – en visa, som sjöngs på den tiden av både gammal och ung. Och under vaggans gång somnar barnet in.

Men Luthers tankar har aldrig kunnat släppa julevangeliets, som han lämnat uppslaget på sitt arbetsbord. Han hör inte orden i den visa, som han sjunger. I hans öron ljuder ängelns ord: ”Se, jag bådard er en stor glädje, som skall vederfaras allt folket. Ty i dag har en Frälsare blivit född åt er i Davids stad, och han är Messias, Herren. Och detta skall för er vara tecknet: Ni skall finna ett nyfött barn, som ligger lindat i en krubba.”

Och plötsligt får vaggvisan nya ord. Julevangeliets lånar den enkla melodien för sitt väldiga budskap. En obetydlig ändring av folkvisans begynnelseord är nog för att leda tankarna in på Jesu

ankomst. Så skapas denna kväll i det gamla augustinerklostrets barnkammare, medan vaggan anger takten, en av kristenhetens mest älskade julpsalmer: ”Vom Himmel hoch, da kam ich her” – eller på svenska: ”Av himlens höjd oss kommet är” (nummer 63 i 1937 års psalmbok).

Det var vanligt på Luthers tid – både i hem och kyrkor – att man uppförde små julspel, i vilka änglar och herdor talade med varandra. Därför låter han också denna psalm – som han rubricerade ”En barnsång för julen om det lilla Jesusbarnet” – ta formen av ett sådant samtal. Säkert är, att när den första gången sjöngs i Luthers hem, det var olika röster, som sjöng de olika partierna. Den dramatiska formen har väl i Wallins bearbetning till stor del gått förlorad, men i någon mån är den alltjämt bevarad.

I julspelet berättar en man utklädd till ängel för barnen om undret i Betlehem. Hänfödda lyssnar de till ängelns ord:

*1. Från himlens höjd jag kommer ned,
Gott budskap har jag till er med.
Stor glädje skall ni höra få,
Så lyssna och hör noga på.*

*2. Ett barn är fött på denna dag,
Så var Guds råd och välbehag.
Det föddes av en jungfru skär,
Guds egen son det barnet är.*

Efter ängelns tal i fem versar uppmanar barnen i sjätte versen alla att följa med herdarna till krubban. När barnen kommer fram brister de ut i individuella tack- och lovsånger (v. 7-14).

*6. Så må envar nu vara glad
Och gå med herdarna åstad
Att se det under som har skett,
Vad Gud åt människorna gett.*

*7. Mitt hjärta, se vem lades där
I krubban ned? Märk vem det är.
Det Jesus är, sann Gud och man.
Ej större under hända kan!*

8. Du höge gäst, välkommen var!

*Fast jag så stora synder har,
Så har du ej föraktat mig.
Hur skall jag kunna tacka dig?*

*9. Tillräckligt ingen prisa kan
Att vår natur du tagit an.
Förnedrat haver du dig så,
Att du, Gud, låg på hö och strå.*

Det har i vårt land på många håll varit en tradition att avsluta julottan eller juldagens högmässa med de tre sista verserna:

*13. Ack Herre Jesus, hör min röst:
Gör dig ett tempel i mitt bröst.
Uti mitt hjärta bliv och bo,
Så har jag tröst och evig ro.*

*14. Låt aldrig mig förgäta dig,
Ditt namn ske pris evinnerlig.
Ditt namn med fröjd jag lova vill,
Förläna mig din nåd därtill.*

*15. Ära ske Gud uppå sin tron,
Som oss har skänkt sin ende son.
Nu mänskors röst och änglars kör
Lovprisar Gud, som pris tillhör!*

Luther skrev ursprungligen denna psalm i ett hem för hemmets andakt, men det dröjde inte länge förrän den började användas också i kyrkorna. När han märkte hur populär den blev, kände han att han ville ha en bättre melodi till den än den han från början använt. Allt tyder på att Luther själv komponerade den nya melodin. Den dök upp första gången i en psalmboksutgåva år 1539 och är den som vi är bekanta med.

Ovanstående version av Luthers julpsalm återfinns i Konkordiekyrkans psalmbok och är bearbetad av J. Fjellander.

[Lutheranen 2/2004]

Luther och bondeupproret

Luther brukar häcklas för två saker som de flesta känner till: dels hans rekommendation 1525 om slakt på bönder under bondeupproret, dels hans hätska angrepp på judarna i en skrift 1543. Jag har blivit ombedd att i denna tidning kommentera dessa två uttalanden som ofta tycks vara det enda folk i dag vet om Luther. Låt oss denna gång uppehålla oss vid bondeupproret, i synnerhet som det aktualiseras i den nya filmen om Luther som nu i höst haft premiär på biograferna. Den innehåller en del plågsamma scener från bondeupproret, som ligger kvar och kastar en skugga över lutherdomen.

Allra först bör vi kanske upprepa vad vi tidigare sagt i denna tidning, nämligen att vi inte känner oss förpliktigade att rättfärdiga allt vad Luther sagt och gjort och till varje pris försvara det. Luther var förvisso en man sänd av Gud, men han var också en människa med fel och brister, vilket han var den förste att erkänna.

Luther och hans agerande under bondeupproret måste sakligt och kritiskt granskas utifrån de historiska källor vi har tillgång till. Vad är bakgrunden till hans våldsamma utfall mot de upproriska bönderna, där han uppmanar alla som kan att ”hugga, dräpa och sticka ner” dem? Varför kastade sig Luther – som menade att kyrkans uppgift inte var att bära svärdet och syssla med politik – in i dessa frågor?

Allra först bör det sägas, att Luther och reformationen inte var orsak till den jäsning bland bönderna som ledde till det stora bondeupproret 1524-25. Det är en myt som inte minst den romerska kyrkan tidigt och flitigt har odlat. Oroligheter bland bönder hade förekommit i minst hundra år i Europa. Revolter hade av och till slagits ner, inte minst i det katolska Sydtyskland. Bönderna som levde under svåra förhållanden hade redan före reformationen organiserat sig i olika kampförbund, det mest kända hette ”der Bundschuh”, förbundsskon, (efter bondens arbetssko som knöts med läderremmar). Med framväxten av bonderörelse hade Luther inget att göra.

Men med tiden blev det svårt att hålla reformationen och

bonderörelsen isär. Bönderna hoppades på Luthers stöd. Hans evangeliska frihetsbudskap, som handlade om samvetsfrid med Gud, feltolkades av en del i politisk och revolutionär riktning. Bönderna skrev ett manifest, ”De tolv artiklarna”, som började med orden ”Till den kristne läsaren, nåd och frid av Gud genom Kristus... Evangeliet är inte orsak till uppror och omvälvningar, därför att det är ett budskap om Kristus, den utlovade Messias, vars ord och liv inte lär annat än kärlek, frid, tålamod och enhet”. Det lät ju bra. En del av artiklarna handlade om krav på religiösa friheter som t.ex. rätten att välja och utse präster. I övrigt handlade artiklarna om krav på att fritt få jaga, fiska, hämta ved från skogen, avskaffa livegenskapen, frihet från vissa tunga pålagor etc. Det var ganska modesta krav. Dessutom sade man att om något av de framförda kraven stred mot Guds ord borde de inte beaktas.

Luther såg ganska positivt på böndernas tolv artiklar och tog till orda i skriften ”Förmaning till fred”. Den var utformad som en medlingsskrift. Han vände sig, dels till furstarna och landsherrarna, dels till bönderna och manade båda parter till besinning. Han talar mycket skarpa ord mot landsherrarnas behandling av bönderna: ”Vi har enbart er på jorden att tacka för dessa förödande uppror... som världsliga herrar gör ni ingenting annat än lurar och bedrar folket så att ni själva kan leva i lyx och överflöd... Er falska säkerhet och tjurskallighet kommer knäcka era nackar.” Guds straffdom skall komma över dem: han ”utgjuter sitt förakt över furstarna” (Ps. 107:40). Bönderna står inte ut längre. Han ber dem lyssna på deras krav av vilka flera var rimliga och rättfärdiga, inte minst deras krav på att välja präster: ”Ingen härskare bör hindra någon från att lära och tro vad han vill, det må vara evangeliet eller lögner. Det är nog om man stävjar uppvigling och revolt” – ett mycket starkt uttalande om religionsfrihet för att vara på den tiden. Om denna Luthers hudflängning av furstarna sägs aldrig något i dag.

Luther vänder sig sedan till bönderna, kommenterar deras krav, men varnar dem för att gripa till vapen och försöka ta rätten i egna händer. det kunde leda till ett blodbad som

ruinerade hela Tyskland. De hade ingen rätt att kalla sig kristna om de grep till svärd och våld. Här som på andra ställen möter vi Luthers avsky för allt vad väpnad revolution hette. Det ledde, menade han, bara till mord och en ständig ström av blod, en olycka som drabbade även många oskyldiga.

Nåväl, ingen lyssnade på vad Luther sade. Bönderna kom i stället att lyssna till andra, framför allt en man som hette Thomas Müntzer som en kort tid också dök upp i Wittenberg och ställde till med oro. Denne man hade anslutit sig till reformationen 1519, och blev präst i Zwickau inte långt från Wittenberg. Han var en svärmisk radikal som ljerade sig med de s.k. Zwickauprofeterna. Dessa hade ingen användning för Bibeln utan litade bara till Anden, som talade direkt till dem och manade dem att gripa till svärd, till "Gideons svärd". Med våld skulle de ogudaktiga förintas, och de rättfärdigas välde upprättas i ett tusenårsrike av jämlikhet och fred på jorden. Müntzer och Zwickauprofeterna är tidiga föregångare till den moderna kommunismen. Naturligtvis kom Müntzer i skarp konflikt med Luther och avsattes. Fördriven anslöt han sig till de upproriska bönderna i Sydtyskland. Men han lyckades ta sig tillbaka och bli präst igen, nu i Alstedt. Massor kom dit och lyssnade till honom. För han var en glödande och demagogisk folktalare som verkligen kunde lägga ut texten om det nya riket som skulle följa på de ogudaktigas förintelse. Han utnämnde bl.a. tolv ledare som han kallade apostlar och organiserade en här på några tusen bönder. Luther, som många såg upp till, försökte han på allt sätt misskreditera. Han kallade honom föraktfullt för "Doktor Länsstol" eller "Doktor Gå försiktigt", en feg stövelslickande lakej som bara bockade och sade "Amen" till allt vad furstarna sade.

Luther avskydde Müntzer som pesten och varnade i ett tidigt skede furstarna för denne galning, som han kallade för "Satan från Alstedt". Men upproret var redan i gång. Müntzer eggade bönderna, som bestod av både katoliker och protestanter, allt vad han kunde: "Nu är tiden inne", ropade han "Framåt! Framåt! Framåt! Skona ingen.

Förbarma er inte över de gudlösa när de gråter.” Rader av kloster, slott och borgar plundrades och brändes, godsherrar och adelsmän överfölls, stacks ner eller hängdes. Flera städer gav upp inför de framryckande horderna som härjade och brände i Guds namn, under rop om Anden och psalmsång, bl.a. sjöng man Luthers psalm ”Kom Helge Ande, Herre Gud”. På en resa neråt Thüringen såg Luther själv spåren av böndernas härjningar. Det fyllde honom med fasa och förfäran. Hans reaktion skulle kunna jämföras med den fasa och avsky som många i dag känner inför de skrämmande attentat som dagens terrorister ägnar sig åt.

Luther försökte tala förstånd med bönderna både från predikostolen och nedanför den, men insåg snart att det inte hjälpte. De mötte honom med hån och knutna nävar. Då skrev han i maj 1525 skriften ”Mot de mordiska och tjuvaktiga bondehoparna”. Det var en kort skrift på sex, sju sidor som vände sig till furstarna och manade dem att ta sitt ansvar som överhet. Han hänvisar gång på gång till Rom 13 där det står: ”Överheten bär inte svärdet förgäves. Den är en Guds tjänare, en hämnare som straffar den som gör det onda.” Det är i detta sammanhang som Luther faller de ord som sedan kom att förfölja honom genom historien: ”Låt alla som kan hugga, dräpa och sticka ner dem, öppet eller i hemlighet, eftersom ingenting kan vara vidrigare, mer nedbrytande eller mer djävulskt än en som gör uppror. Det är som om man måste döda en vansinnig hund: om man inte dödar den, blir man själv dödad och hela landet tillika med en själv.” Detta är skarpa ord. Även bland Luthers vänner fanns det de (bl.a. Melanchton) som tyckte att han uttryckt sig lite väl brutalt.

Det är oklart hur mycket Luthers stridsskrift kom att påverka furstarna. Skriften blev fördröjd och kom förmodligen ut först när kriget mot bönderna redan var igång. Hur som helst gick furstarna, både katolska och lutherska, väldigt hårt fram, inte så mycket i Luthers Sachsen som i de södra delarna av Tyskland. Det sista stora slaget stod vid Frankenhausen där största delen av Müntzers bondehär högs ner. Bara omkring 600 bönder

överlevde. Müntzer själv lyckade fly men infångades snart och halshöggs. Det är svårt att säga hur många människor som fick sätta livet till under bondeupproret som helhet. Man har uppskattat att det kan ha rört sig om mellan femtio och hundra tusen.

Luther fick kritik för sina hårda ord och kände sig föranledd att förklara sig närmare. Det gjorde han samma år i ”Ett öppet brev om den stränga skriften mot bönderna”. Luther tar i sak inte tillbaka någonting av vad han tidigare sagt, men betonar kraftigt att hans ord var riktade inte till gemene man utan till fromma och förståndiga furstar för att de skulle sätta stopp för upproret på ett vettigt sätt. Med rebeller kan man inte ha något förbarmande, menade han, de är värre än vanliga tjuvar och mördare, eftersom de kastar landet över ända. Luther påpekar också att han hade aldrig sagt att man hänsynslöst skulle slå ner alla, även dem som besegrats och gett upp, utan bara de galna och oresonliga. Men han kunde nu konstatera att en del hade uppträtt som blodtörstiga tyranner, bestar och vilddjur. Dem hade han inget till övers för: de var ”ledda av djävulen” och skulle få sin lön.

Bondeupproret ledde till djup tragik för alla parter. Bönderna blev kuvade och tystade för århundraden framåt. Många av dem såg sig svikna av Luther och tog sin tillflykt till svärmarna och vederdöparna. Bondeupproret höll nästan på att kasta reformationen över ända. Luther själv sörjde över vad som hänt. Hela livet fruktade han att det någonstans i buskarna gömde sin en ny Thomas Müntzer.

I den aktuella filmen om Luther, som annars är ganska bra och historiskt korrekt i det mesta, nämns tyvärr ingenting om Müntzer. Luther framställs närmast som den som tog på sig skulden för utgången av bondeupproret. Men i verkligheten gjorde han det aldrig.

Utan uppviglarerna Müntzer hade det aldrig blivit något bondeuppror, i vart fall inte i den omfattning som det blev.

S. Bergman

Så som i himmelen

En filmrecension

Höstens stora succéfilm på våra biografer har varit ”Så som i himmelen”, regisserad av Kay Pollak. Det är hans första film på 18 år. Under mellantiden har han mest ägnat sig åt kurser och föredrag om personlig utveckling och även skrivit en del böcker i ämnet.

Jag gick och såg denna film, som hämtat sin titel från en rad ur Fader vår, lite nyfiken på vad det var som bedårat och berört den svenska biopubliken så starkt.

”Så som i himmelen” handlar om en internationellt framgångsrik dirigent, Daniel, som bränt ut sig och efter ett sammanbrott avbryter sin karriär. Han flyttar hem till sin barndomsby i Norrland och bosätter sig i den gamla folkskolan som han köpt. Snart övertalas han att ta hand om spillrorna av byns kyrkokör. Under Daniels ledning förvandlas kören till en rytmisk skönsjungande kör som sjunger av hjärtans lust. Kören växer. Alla får vara med, gaphalsar och förståndshandikappade, fromma och ofromma, unga och gamla. I alla ingjuter Daniel självförtroende och styrka. Han förlöser dem till att i sitt inre finna sig själva. ”Allting finns där”, förkunnar han. Det gäller bara att våga leva ut det. Men det är inte bara skön musik som bryter fram, utan också de enskilda körmedlemmarnas inre sorger, rädslor och konflikter. Det blir många både dråpliga och känslösamma utbrott, men samtidigt växer en varm och glad gemenskap fram mellan medlemmarna. Vi lär bl.a. känna Gabriella, som har byns vackraste röst men misshandlas svårt av sin man, Inger, den olyckliga prästfrun, och Lena, den unga, alltid positiva och levnadsglada flickan som jobbar på ICA. Mellan henne och Daniel spirar filmens kärlekshistoria.

Naturligtvis får Daniel fiender. Han blir halvt ihjälslagen av Gabriellas man som tillika är den som mobbade honom i barndomen. Men det hårdaste motståndet kommer från prästens sida. Denne fylls av hat och mordlust när han ser

hur fascinerad hans fru blivit av den nye körledaren, som därtill drar mer folk än han i kyrkan. Daniel förleder fåren, han är farlig och måste bort! Till sist får han honom också avskedad. Men kören, inklusive prästfrun, sluter upp kring Daniel och man genomför den konsert som man övat till. Sedan bär det av ut i världen, till en stor internationell sångkörstävling i Österrike. När kören skall framträda på tävlingen, dyker inte Daniel upp. Han har drabbats av någon form av stroke och ligger döende på en toalett i konserthuset. Kören börjar sjunga i alla fall och slår alla med häpnad. I ett bedövande crescendo står till sist hela publiken upp och deltar i sången. Genom ventilationsgallret hör den döende Daniel med ett lyckligt leende på läpparna körens sång. Kören klarar sig själv. Dess sång är himmelsk.

Det är i korthet den yttre handlingen. Filmen är skickligt gjord med flera duktiga skådespelarinsatser. Den har en naiv och varmhjärtad blandning av humor och allvar, hjärta och smärta, sång och musik. Men det stannar inte vid det. Den är ingen ren underhållningsfilm, utan har ett budskap, ett andligt budskap som knappast undgår någon. Pollack predikar ett evangelium som handlar om att leva här och nu, tro på sig själv och på det goda som finns i människan. Han ställer prästen och kyrkan och den nye körledaren och hans kör mot varandra. Den ena sidan är ond, den andra god.

Prästen framställs som en ytterligt förkrympt och förljugen hycklare. Liksom i Ingmar Bergmans film Fanny och Alexander låter Pollack kristendomen representeras av en ynkelig och vidrig prästtyp som publiken spontant måste känna förakt för. En av den mest centrala scenerna i filmen är prästfruns revolt mot sin man. Hon tar bladet från munnen och sjunger ut. Hon anklagar honom för att "korsfästa" Daniel, fast han bara gör gott. Hon rasar mot kyrkans prat om synd och förlåtelse: "Kyrkan fördömer – inte Gud... Gud förlåter inte – för han fördömer inte... Det finns ingen synd!" Präster som hennes man, vilka "skuldbelägger med ena handen och delar ut förlåtelse med den andra", fyller henne bara med avsky. Hon bryter med

sin man och går till sin kyrkokör, där hon dansar i frigjord och lycklig extas.

Pollacks kritik av kyrkan är skoningslös. Där finns inget gott. Prästen och kyrkan står för det onda, förkvävande och livshämmande, medan flickan Lena står för hoppet, levnadsglädjen och det goda. ”Det finns ingen synd, det behövs ingen förlåtelse och det finns ingen död!” är det evangelium som Pollack predikar. Det gäller att leva här och nu, bejaka och utveckla sig själv. Då blir det ”så som i himmelen”.

En stor del av handlingen utspelar sig i församlingshemmet under en tavla av Jesus och ett krucifix på väggen. Det senare känner man igen. Men jag och många andra som bott på den norrländska landsbygden känner inte igen oss i Pollacks beskrivning av det efterblivna kyrko- och vardagslivet där. Den ger en orättvis och kränkande bild av livet på landet.

Pollack själv lär ha sagt att han inte ser Daniel som en Kristusfigur, och att det inte finns någon religiös symbolik i filmen. Tro det, den som vill, men det är närmast övertydligt att Daniel kommer som en frälsare till den norrländska byn och förlöser människor till nytt liv. Han samlar en skara hängivna lärjungar kring sig, är tålig och mild och säger inte ett ont ord om någon, inte ens mot prästen som hatar honom. Han blir ”korsfäst” av sina motståndare och håller på att gå under, men uppstår igen och drar med sina lärjungar (kören) ut i världen och vinner seger.

Visst framställs Daniel som en Kristusfigur, men det är ingalunda den Kristus vi finner i NT. Jesus talade om synd och nåd, om omvändelse och tro. Han sade: ”Guds rike är nu här. Omvänd er och tro evangelium” (Mark. 1:15). Men hans evangelium är ett annat än Pollacks. Jesus predikade som ingen annan lag och evangelium, dom och upprättelse, ånger och tro. För honom var synden en realitet, inte ett påhitt om något som egentligen inte finns. Han gav sitt liv för att befria oss från dess förödande grepp och ge oss ett nytt liv i kärlek till Gud och vår nästa.

Om Pollacks film bara hade handlat om att upptäcka och uppmuntra varandras slumrande gåvor i körsång, arbetsliv och andra jordiska sammanhang, så hade den väl haft sina poänger. Men nu blev det en antikristlig film om frälsning och frigörelse från den kristna kyrkans förtryck. Den är en hyllning till människan som är sin egen gud, förlöser sig själv och vågar leva sitt eget liv. Jesus som Frälsaren behövs inte längre. I en av filmens scener rasar krucifixet på väggen ner i golvet med en duns...

Det är sådant här som går hem i dag, det evangelium som världen vill höra. Filmen får säkert sina guldbaggar och andra utmärkelser. För oss kristna är den en nyttig påminnelse om hur många i dag tänker och att kristen tro alltid föraktas, vanställs och förlöjligas i världen.

S. Bergman

[^]